

Аліна Леонідівна Помаза-Пономаренко
НУЦЗУ Харків

53 МЮНХЕНСЬКА БЕЗПЕКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ: НОВІ АКЦЕНТИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА РОЗВИТКУ

Вступ

Проблеми безпеки, її складники та шляхи вирішення цих проблем – предмет щорічного обговорення військових і політичних лідерів держав світу, політологів, представників ЗМІ, громадських діячів та інших зацікавлених осіб, яке проходить в межах безпекової конференції – Munich Security Conference (MSC).

Історична довідка: Мюнхенська конференція з питань безпеки проводиться в Німеччині з 1962 року. До 1993 року вона мала назву «Конференція з військових питань» і проходила під егідою Християнсько-соціального союзу, з 1998 року фінансується урядом ФРН. Засновником і керівником цього заходу до 1998 року був німецький видавець Евальд-Генріх фон Клейст-Шменцін¹. Починаючи з 2009 року, цю роль виконує посол Вольфганг Ішингер.

17–19 лютого 2017 року в чергове відбувся такий широкомасштабний інформаційно-комунікативний захід як MSC, в якому прийняли участь близько 500 осіб, серед них 25 глав держав і урядів, а також 80 керівників міністерств з питань оборони і закордонних справ. На його порядку денному були такі питання: майбутнє НАТО і трансатлантичних відносин після обрання на нового президента США, стан співпраці з Євросоюзом в питаннях безпеки та оборони, ситуація в Україні, безпекова ситуація в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, включаючи Корейський півострів². Крім того, учасники даної конференції звернули свою увагу на питання бідності, тероризму, інформаційних війн, а також на загрозах, що впливають на

---

¹ *Munich Security Report 2017 «Post-Truth, Post-West, Post-Order?»*. [date of loading: 15.06.2017] <https://www.securityconference.de/en/discussion/munich-security-report/munich-security-report-2017/>.

² Там само.

систему охорони здоров'я, клімат, міграцію й розвиток соціальної ринкової економіки.

Варто відзначити, що 43–MSC (2007 р.) експерти назвали «Мюнхенською промовою» через той резонанс, який вона викликала в суспільстві ³. Цьогорічний же інформаційно-комунікативний безпековоорієнтований захід також слід уважати по-справжньому історичною подією світового масштабу, оскільки Велика Британія прийняла key-end-рішення про вихід з Єврозони-28, тобто із складу країн-членів Європейського Союзу. Це стало поштовхом для появи чергових жвавих дискусій у наукових і суспільно-політичних колах щодо перспективи існування ЄС, власне, щодо спроможності країн-локомотивів зберегти такий союз. До речі, питання самостійного формування державної політики в усіх сферах життєдіяльності було архіважливим для Великої Британії від самого початку заснування ЄС, адже вона вийшла після II Світової війни з найменшими соціально-економічними втратами й не потребувала суттєвої підтримки ззовні, усіляко намагаючись не потрапити у фінансово-економічну й технологічну залежність ⁴.

Крім того, 53–MSC є знаковим заходом через те, що сьогодні упевнено почали зміщуватися акценти на політекономічній карті світу. Вагомим її гравцем встиг себе зарекомендувати Китай як надавач «великих чеків» для забезпечення соціально-економічного розвитку тих чи тих країн, у т. ч. для України ⁵.

Отже, процеси глобалізації, популізму, інформатизації громадянського суспільства тощо зумовлюють необхідність удосконалення державної політики соціально-економічного розвитку, суспільного згуртування та формування спільної безпекової політики. Досягнення такої мети вимагає проведення ґрунтовних наукових розвідок у напрямку з'ясування сутності, механізмів цієї політики й орієнтирів її модернізації в контексті гарантування системи безпеки, зокрема соціальної. При цьому

---

³ А. Л. Помаза-Пономаренко, Т. О. Луценко, *Політика європейської інтеграції : конспект лекцій*. Харків: 2016.

⁴ *Munich Security Report 2017 «Post-Truth, Post-West, Post-Order?»*. [date of loading: 15.06.2017] <https://www.securityconference.de/en/discussion/munich-security-report/munich-security-report-2017/>.

⁵ *Как Украина осваивает миллиардные китайские кредиты: энергетика, АПК и строительство*. [Дата звернення: 17.06.2017] <http://www.segodnya.ua/economics/enews/kak-ukraina-osvaivaet-kitayskie-kredity-energetika-apk-i-stroitelstvo-695114.html>.

продовжують зберігати науково-теоретичну та практичну актуальність питання визначення новітнього та дієвого інструментарію, а також підходів до здійснення державної політики соціального розвитку крізь призму забезпечення системи безпеки. Розв'язання цих питань знаходиться в площині переорієнтації діяльності органів державної влади на потреби й інтереси громадян. Вчасний аналіз успіхів і невдач у цій сфері є суттєвим аспектом формування системи безпеки, складовою якої є й соціальна, тому результати подібного розгляду, отримані в межах 53–MSC, є такими цінними для науки та практики. Усе це вказує на актуальність обраної теми дослідження.

1. Місце соціальної безпеки в системі глобальних проблем

Варто відзначити, що аналіз Звіту Мюнхенської конференції з безпеки 2015 року дозволяє стверджувати таке: його положення містили більше запитань, ніж відповідей, а саме: «Europe: Defense Matters?», «Energy Security: Running out of St(ream)?», «Emerging Powers: Free Risers?». З аналізу ж Munich Security Report 2017 стає очевидним, що питання на часі стоїть одне, наголос у якому вже робиться на соціальні згуртованість і розвиток, але воно має дещо пост-фактичний характер⁶. 17 лютого 2017 року запам'ятається виступами таких високопосадовців: Сенатора США Джона Маккейна, Президента Польщі Анджея Дуди, Президента України Петра Порошенка, Держсекретаря із закордонних справ Великої Британії Бориса Джонсона і Міністра закордонних справ Нідерландів Берта Кундерса. Ними під час панельної дискусії на тему «Майбутнє Заходу: занепад чи піднесення?» («The Future of the West: Downfall or Comeback?») була підкреслена важливість забезпечення, насамперед, соціальної безпеки, добробуту громадян, пропорційного соціально-економічного розвитку. Це, з одного боку, у певній мірі виходить за межі щорічної тематики зустрічей такого формату, а саме: «глобалізація», «глобалізоване суспільство», «глобальна безпека» тощо, а з другого – укажує

---

⁶ Munich Security Report 2017 «Post-Truth, Post-West, Post-Order?». [date of loading: 15.06.2017] <https://www.securityconference.de/en/discussion/munich-security-report/munich-security-report-2017/>.

на локалізацію загроз сьогоденню. Об'єднавши виступи Бонно, Бориса Джонсона, Берта Кундерса та ін., можемо зазначити, що їх головною тезою було таке: природа цих загроз криється в корупції та бідності, які є хворобами-хвороб сучасного світу, а ліки від них слід шукати у сфері освіти й економіки, а також у гарантуванні загальносуспільних принципів і цінностей, а саме: легітимності, верховенства права, підзвітності, ефективності та прозорості⁷.

Сучасний етап розвитку людства характеризується наявністю цілого ряду глобальних проблем, зокрема щодо запобігання екологічній кризі, боротьби із смертельними хворобами, подолання бідності, забезпечення продовольчої й енергетичної безпеки, водопостачання тощо. Важливе місце серед них займають соціальні проблеми, а саме: відтворення людського капіталу; демографічні проблеми; стан соціальної сфери. Це зумовлено тим, що вони обумовлюють більшість глобальних проблем суспільства. Так, значимість і важливість проблеми демографічних процесів визнається всіма державами. Очевидно, що зростання населення не може бути безмежним. Однією з найважливіших умов переходу до стабільного розвитку є вирішення питання щодо чисельності населення, особливо в країнах, що розвиваються.

У вересні 2015 р. на Саміті ООН щодо збалансованого розвитку в Нью-Йорку (у межах 70-ої ювілейної сесії Генеральної Асамблеї ООН) глави держав й урядів погодили Порядок денний світового розвитку на період після 2015 року, і визначили міжнародні цілі збалансованого розвитку – економічну, соціальну й екологічну⁸. З аксіологічного погляду, модель такого розвитку, насамперед, спрямована на пошук цілей соціального розвитку. Оскільки центральне місце в соціально-економічній системі суспільства займає людина. Задоволення її потреб, захист прав і свобод, а також забезпечення відтворення людини – це основні завдання органів державної влади та інших інституцій.

Отже, безпека – системне поняття. При цьому з упевненістю можемо стверджувати, що її система не тільки складна та багаторівнева, а й

---

⁷ Там само.

⁸ Г. Б. Марушевський, *Національні цілі збалансованого розвитку як важлива складова стратегічного рівня державного управління*, «Інвестиції: практика та досвід» nr 9 2016.

поліцентрична. На наш погляд, центральним її елементом є соціальна безпека. Зважаючи на ступінь взаємодії соціальної безпеки з навколишнім середовищем, така безпека повинна представляти собою відкриту систему, яка обмінюється з ним усіма засобами та підпадає під дію як внутрішніх, так і зовнішніх загроз. Як і будь-яка система, вона прагне зберегти свою стійкість, стабільність і організаційну будову. Досягти цього можливо в разі виявлення рівнів соціальної безпеки, а також визначення місця в ній регіональної складової, внутрішніх і зовнішніх загроз їй з метою повної або часткової нейтралізації їх впливу на систему такої безпеки.

З огляду на це вважаємо, що більш детальної характеристики вимагають рівні й форми вияву соціальної безпеки.

2. Рівні й форми вияву соціальної безпеки

На наше переконання, за ознакою масштабності відповідно до видів небезпеки варто виділити такі рівні соціальної безпеки:

- а) наднаціональний (глобальний);
- б) національний (державний);
- в) галузевий (секторальний);
- г) регіональний, у т. ч. транскордонний;
- д) окремого господарюючого суб'єкта (підприємства, установи й організації).

Термін «глобальна соціальна безпека» набув широкого поширення як у теорії, так і на практиці соціального та державного управління. У вітчизняній науковій літературі це поняття активно розробляється Е. Афоніним, Б. Бабичем, Т. Бельською, О. Іляш, Г. Рейнгольдом, Г. Ситником та ін. Погоджуючись у цілому з підходом цих науковців, підкреслимо, що було б складно розуміти під глобальною соціальною безпекою відсутність небезпеки як такої. У сучасних умовах поняття глобальної соціальної безпеки, на нашу думку, включає в себе таке:

- визначення за допомогою наукових засад і підходів, якими є перспективні види небезпек (з позиції їх виникнення);
- розпізнання їх загроз;
- розробку наднаціональними, державними та іншими неурядовими

організаціями системи заходів безпеки;

– здійснення практичних дій щодо запобігання виявам небезпеки і мінімізації ефектів від впливу загроз.

Досягти миру на планеті вже неможливо на основі домінування однієї держави або групи країн. Безпека кожного стає необхідністю всіх, власне, як і безпека всіх є справою кожного, й усвідомлення цієї нової реальності соціальної безпеки має відбуватися сьогодні швидкими темпами. Зважаючи на це, цікавими видаються думки П'єра Аснера й О. Галушко⁹, які досліджували світові соціальні трансформації. Вони зазначили, що мирне співіснування необхідно більше, ніж будь-коли. Проте наразі проблема не стільки в тому, наскільки можуть співіснувати системи, коаліції або наддержави, скільки в тому, як це забезпечити на національному й місцевому рівнях. Разом із тим, людство активізується, по-перше, за умови дотримання його свободи та універсалізму, по-друге, пошуку спільностей та ідентичностей, по-третє, забезпечення рівності та солідарності. Ці явища викликають у нього інтерес у тій мірі, в якій лібералізм може їх охоплювати і збалансувати з особистою свободою і планетарною взаємозалежністю.

Слід відзначити, що завжди існує загроза загострення протистояння між новими потребами глобальної системи соціальної безпеки та старими принципами практики конкуренції і насильства. Причини цього протистояння варто шукати в матеріальній і духовній сферах життя суспільства. Йдеться, насамперед, про те, що матеріальна сфера відзначається низкою тенденцій та закономірностей, а саме: постійно зростають виробничі та творчі можливості, і при цьому збільшується розрив між бідним і багатим населенням, а також відбувається деструкт суспільства в напрямку зменшення середнього класу. Друга сфера, у межах якої змінилося уявлення про соціальну безпеку, – духовна. Тривале кількісне зростання бідного населення на планеті рано чи пізно повинно було привести до ідеологічного й інституційного сплеску у вигляді артикуляції вимог щодо необхідності оновлення процесу агрегації інтересів суспільства. На вітчизняних теренах цей процес різко прискорився і радикалізувався

---

⁹ О. В. Галушко, *Глобальна прагматизація міжнародних відносин у викликах сучасної демократії*. [Дата завантаження: 17.06.2017]
<http://dspace.nbuv.gov.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/58936/04-Galushko.pdf?sequence=1>.

після розпаду СРСР. Сучасна Україна, з одного боку, і досі намагається позбутися форми взаємодії «центр – периферія», до якої автоматично вона перейшла в 90-х роках, а з другого – вийти з чергового періоду нестабільності.

Крім того, нас цікавить змістовне наповнення поняття соціальної безпеки країни. При цьому під країною будемо розуміти систему, що включає державу, громадянське суспільство, інститути сім'ї й особистості, а також сфери суспільного життя (економічну, соціальну, політичну, духовну тощо). Виходячи з цього розуміння змісту соціальної безпеки країни, сутнісно її можна визначити як стійкий і безпечний характер процесів відтворення людини – головного елемента продуктивної сили суспільства.

Щодо системи державного управління щодо забезпечення соціальної безпеки країни, то вона має характеризуватися як сукупність зв'язків між елементами підсистеми (суб'єктами державного управління) і зовнішнім середовищем, які покликані реалізовувати функції державного управління національною безпекою і застосовувати певний набір методів і засобів її підтримки.

Деякі особливості функціонування вітчизняної системи державного управління у сфері національної безпеки формувалися протягом лише останніх років. Йдеться про залучення до досліджуваної системи недержавного сектора, що зумовлено внутрішнім станом речей в Україні, активною розбудовою громадянського суспільства, яке виступило гарантом дотримання прав і свобод громадян, певним механізмом стримування та протидії, а також спрямованістю державною політикою на європейську інтеграцію, стратегічне партнерство з євроатлантичними структурами й країнами СНД. У контексті таких змін зазначимо, що характер функціонування системи державного управління у сфері національної безпеки України й надалі буде знаходитися під впливом геополітики. Вирішити дане питання та збільшити шанси на успіхи України може переведення загальнонаціональної ідей з теоретичної площини в практичну, а також її упровадження саме за допомогою процедури легітимації. Це забезпечить стійкий і безпечний розвиток найголовнішої складової нашої держави – соціальної. Зважаючи на викладене, уважаємо, що система безпеки України має ряд рівнів реалізації та забезпечення, а саме:

1) загальнонаціональний, на якому приймається державна стратегія безпеки й соціально-економічного регіонального розвитку;

2) міжрегіональний;

3) стратегічний.

Слід також виокремлювати галузевий (секторальний) рівень соціальної безпеки. Він охоплює соціальну безпеку в тій чи іншій галузі економіки в цілому та промисловій, інвестиційній, інноваційній та інших сферах загалом. Незважаючи на свою значимість, означений рівень безпеки ще не отримав належного обґрунтування (наприклад, частково в межах науки «екосистейт»). На нашу думку, у найзагальнішому вигляді соціальну безпеку на цьому рівні можна представити як сукупність характеристик поточного стану, умов і факторів, що відображають рівень стабільності, стійкості та поступальності соціального розвитку в тій чи іншій галузі й сфері економіки. До найважливіших загроз секторальній соціальній безпеці в тих чи тих галузях економіки можна віднести такі: спад виробництва у певній її сфері чи галузі, викликаний суб'єктивними й об'єктивними факторами; низький рівень заробітної плати працівників, зайнятих у тій чи іншій галузі чи секторі економіки; високий рівень безробіття; фізичне старіння основних виробничих фондів; дефіцит кваліфікованої робочої сили і фахівців, особливо в галузях, що використовують передові технології для випуску конкурентоспроможної продукції тощо.

На наш погляд, зміст поняття «соціальна безпека регіону» можливо розкрити за аналогією із вищенаведеними дефініціями, що стосуються більш ширшого предметного кола – соціальної безпеки. Відтак, соціальна безпека регіонів – це сукупність характеристик поточного стану, умов і факторів, що визначають рівень стабільності, стійкості та поступальності соціального розвитку територіальної соціально-економічної системи (регіону), її незалежність й інтеграцію в соціальний простір держави. Останнє, на наше переконання, виражається в такому:

– можливості проведення виваженої регіональної соціально-економічної політики в межах загальнодержавної;

– здатності регіону оперативно й адекватно реагувати на різкі суспільно-політичні, структурно-організаційні, геополітичні та інші зміни;

– здатності регіону запроваджувати та реалізовувати соціально-

економічні заходи (без очікування допомоги від держави), тим самим, випереджаючи появу соціально-вибухових ситуацій локального (тобто регіонального) значення, або пов'язаних із економічними прорахунками на загальнодержавному рівні;

– можливості регіону на договірній основі надавати допомогу суміжним територіям, де наявна, власне, зафіксована й визнана, ситуація незбалансованого та ризикостійкого розвитку, що може негативно відбитися на соціально-економічних інтересах даної території;

– можливості стабільно підтримувати відповідність діючих на території регіону соціально-економічних нормативів, загальноприйнятих у світовій практиці, що дозволило б забезпечити гідний рівень життя населення, повноцінне використання людського капіталу та потенціалу.

Ураховуючи викладене, вважаємо, що соціальна безпека регіонів може виявлятися в різних формах, які можна згрупувати, зокрема за ступенем відображення (наростання / спаду) позитивної складової, виділивши серед них такі:

1. Соціальна напруженість.
2. Соціальна нестійкість.
3. Соціальна стабільність (соціальний консенсус).
4. Соціальна згуртованість.

Дослідження соціальної безпеки регіонів у даних формоутворюючих і формореалізуючих аспектах дозволяє констатувати, що вони постають як певні вектори соціального розвитку регіонів.

Україна, яка у своїй Конституції¹⁰, визначила необхідність створення соціальної держави, тим самим указала, по-перше, на визначальну роль середнього класу в процесах формування соціальної стабільності на основі забезпечення економічного зростання та розвитку держави загалом і її регіонів зокрема. А по-друге, на необхідність досягнення для переважної більшості громадян гідного рівня життя, який наближається до того, що притаманний розвиненими країнами світу. Обравши саме такий шлях можна домогтися соціального консенсусу на досить тривалий період часу.

Збільшення матеріального добробуту не є самоціллю. Зважаючи на

---

¹⁰ Конституція України [Дата завантаження: 17.06.2017]
<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page2>.

концепцію людського розвитку, важливо, щоб змінювалась не тільки позитивна динаміка доходів і відбувалося покращення матеріального становища людей, а й була користь від такого покращення для суспільства. Його (покращення) формою вияву може служити збільшення тривалості життя й кількості освіченого населення. Власне, надання державою «соціальної допомоги-розвитку» і здійснення політики регулювання щодо переведення збіднілого населення в ранг середнього класу на економічній основі можливе в такому напрямку, як підготовка висококваліфікованих кадрів нової формації, формування сприятливого бізнес-клімату та підтримка сімейного, малого і середнього підприємництва. На наш погляд, це не тільки перспективний напрямок забезпечення соціальної стабільності й згуртованості в окремо взятому регіоні, а й реальний шлях стабілізації соціальної безпеки в усій Україні.

Таким чином, соціальний розвиток і безпека регіонів є об'єднуючою категорією, під час аналізу якої вважаємо варто зацентрувати увагу на формах забезпечення соціальної безпеки регіонів і підходах до її оцінювання.

3. Форми забезпечення соціальної безпеки і підходи до її оцінювання

Слід зауважити, що в сучасній науці досі немає єдиної критеріальної основи для вимірювання соціальної безпеки. Здебільшого це пояснюється тим, що одні дослідники вивчають явище в цілому (традиційний підхід), а інші – його окремі частини (альтернативний підхід). Прибічники традиційного підходу визначають соціальну безпеку як відсутність загроз для соціуму, соціальної групи й особи, а альтернативного – як відсутність загроз з боку соціуму. Проте загрози здоров'ю, життю спричиняють протестні настрої в суспільстві, які породжують загрозу національній безпеці. Власне, загрози для соціуму є первинними по відношенню до загроз з боку соціуму. Обидва види соціальних загроз безпосередньо пов'язані одна з одною, тому їх слід розглядати в комплексі, акцентуючи увагу, насамперед, на «первинній» соціальній безпеці, тобто для соціуму. Масштаб і рівень забезпечення соціальної безпеки є тією ознакою, за якою слід

розмежовувати зазначені підходи: за альтернативного підходу, існує лише один рівень такої безпеки – суспільство в цілому, відповідальність за яку несе держава, а за традиційного – існує три рівня безпеки (особи, соціальної групи, суспільства в цілому), а також декілька видів відповідальності (держави, суспільства, соціальної групи, особи).

Складність підбору і вимірювання об'єктивних показників соціальної безпеки визначається ще й такими особливостями:

- певними складнощами формалізованого опису соціально-економічних процесів, що відбуваються в суспільстві;
- складністю отримання достовірної вихідної інформації;
- труднощами вимірювання окремих показників, що мають, зокрема узагальнений характер.

Згідно з методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України¹¹, інтегральний індекс економічної безпеки складається з 9 середньозважених субіндексів (складових економічної безпеки), одним з яких є субіндекс соціальної безпеки, який містить 15 індикаторів. У контексті цього дослідження згрупуємо їх на чотири групи під умовними назвами «індикатори соціальної безпеки», «індикатори якості життя», «індикатори гуманітарної безпеки» та «інші індикатори».

1. Індикатори соціальної безпеки:

1.1. Відношення середньомісячної номінальної заробітної плати до прожиткового мінімуму на одну працездатну особу.

1.2. Відношення середнього розміру пенсії за віком до прожиткового мінімуму осіб, які втратили працездатність.

1.3. Чисельність ВІЛ-інфікованих осіб з діагнозом, що встановлений уперше в житті, осіб на 100 тис. осіб населення.

1.4. Чисельність хворих на активний туберкульоз із діагнозом, що встановлений уперше в житті, осіб на 100 тис. осіб населення.

1.5. Обсяг видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я, відсоток ВВП.

1.6. Рівень злочинності (кількість злочинів на 100 тис. осіб

---

¹¹ Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджені Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277 [Дата завантаження: 15.06.2017]
<http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=MetodichniRekomendatsii>.

населення).

Наведені шість індикаторів, на перший погляд, у контексті цього дослідження з деякою умовністю можна віднести до індикаторів власне соціальної безпеки в традиційному розумінні, залишивши за межами дослідження їх інформативність, зокрема можливість практичного використання.

2. Індикатори якості життя:

2.1. Частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими 75 % медіанного рівня загальних доходів.

2.2. Співвідношення загальних доходів 10 відсотків найбільш та найменш забезпеченого населення (децильний коефіцієнт фондів).

2.3. Частка витрат на продовольчі товари в споживчих грошових витратах домогосподарств.

2.4. Відношення середньомісячної заробітної плати, нарахованої в середньому за годину, у країнах ЄС-28 та в Україні.

2.5. Відношення середньої вартості 1 кв. метра загальної площі житла до середньомісячної заробітної плати.

На нашу думку, цю групу з п'яти індикаторів не можна однозначно віднести до індикаторів соціальної безпеки чи то в традиційному, чи то в альтернативному сенсі. Оскільки перші два з них характеризують не загальний рівень життя населення, а ступінь майнового розшарування суспільства. Воно притаманне будь-якому суспільству, і його не можна охарактеризувати суто як позитивне чи негативне явище. Варто, проте, відзначити, що в контексті соціальної безпеки нас цікавить, насамперед, не майнове розшарування суспільства, а його добробут.

Індикатор 2.3 (частка витрат на харчування) є доволі інформативним показником, але не висвітлює в повній мірі ступінь загрози для життя та здоров'я людини, тобто соціальної безпеки в традиційному розумінні.

Щодо індикатору 2.4 (співвідношення заробітної плати в Україні та ЄС), то він не враховує паритет купівельної спроможності.

Нарешті індикатор 2.5 (вартість житла у порівнянні із заробітною платою) також не можна відносити однозначно до індикаторів соціальної безпеки, оскільки він не характеризує кількість безпритульних у суспільстві,

для яких, слід пам'ятати, існує також реальна загроза здоров'ю та життю.

3. Індикатори гуманітарної безпеки:

3.1. Обсяг видатків зведеного бюджету на освіту.

3.2. Загальна чисельність учнів денних загальноосвітніх навчальних закладів, відсоток до загальної чисельності постійного населення у віці 6–17 років.

На нашу думку, цю групу індикаторів можна з упевненістю віднести до гуманітарної безпеки, оскільки вони безпосередньо не пов'язані із здоров'ям і життям людини. Хоча загалом у сучасному світі наявність чи відсутність освіти може певним чином вплинути на життєвий шлях людини, забезпечити її гідний рівень життя. Слід стверджувати, що освіта є чинником соціальної безпеки, але буде явним перебільшенням, якщо її розглядати із традиційної точки зору.

4. Інші індикатори:

4.1. Сума несплаченої заробітної плати станом на 1 січня (1 липня) до фонду оплати праці за грудень (червень) звітного року.

4.2. Рівень зайнятості населення у віці 15–70 років, відсоток населення відповідної вікової групи.

Ця група індикаторів певним чином випадає із загального контексту. Сума несплаченої заробітної плати без додаткових уточнень може свідчити багато про що, тому необхідна додаткова інформація щодо структури підприємств (економічно активні, неактивні, у стадії санації, ліквідації тощо), платіжного календаря тощо. Рівень зайнятості є важливим та загальновизнаним показником стану здоров'я національної економіки. Проте його вплив на соціальну безпеку важко оцінити без аналізу стану соціального страхування (зокрема, від безробіття) та соціальної допомоги в країні в цілому. Отже, ця група індикаторів також не досить підходить для визначення рівня соціальної безпеки як з традиційного, так і альтернативної точки зору.

Як видно з аналізу всієї множини індикаторів, затверджених Мінекономрозвитку ¹², лише три придатні для реального обчислення рівня

---

¹²Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджені Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277 [Дата завантаження: 15.06.2017]
<http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=MetodichniRekomendatsii>

соціальної безпеки в альтернативному розумінні і лише один в традиційному. На наше переконання, це може бути пов'язано з нечітким розумінням сутності соціальної безпеки, оскільки Мінекономрозвитку визначає її як «стан розвитку держави, за якого держава здатна забезпечити гідний і якісний рівень життя населення незалежно від віку, статі, рівня доходів, сприяти розвитку людського капіталу як найважливішої складової економічного потенціалу країни». Гідний, якісний рівень життя є значною мірою суб'єктивною категорією, але придатною для практичного використання в державному управлінні¹³. Проте інтереси українського суспільства потребують саме максимально транспарентної й об'єктивної оцінки явища з метою прийняття конкретних управлінських рішень у сфері соціальної політики держави, оскільки ефективна така політика формує передумови для соціальної стабільності.

Наразі систем індикаторів соціальної безпеки, протилежних викладені й у методиці Мінекономрозвитку, небагато.

Так, Ю. Харазішвілі та Є. Дронь пропонують наступний набір індикаторів¹⁴:

- рівень використання праці (відношення оптимального попиту на працю до її пропозиції);
- рівень оплати праці у випуску;
- рівень тіньової заробітної плати до офіційної;
- рівень тіньової зайнятості до загальної зайнятості;
- рівень видатків на освіту до ВВП;
- рівень видатків на охорону здоров'я до ВВП;
- відношення середньої заробітної плати до прожиткового мінімуму;
- питома вага заробітної плати у структурі доходів населення;
- рівень пенсійних видатків до ВВП;
- рівень дефіциту ПФ до ВВП.

При цьому автори виходять із власного трактування соціальної безпеки як стану соціальної сфери, при якому забезпечується високий і

---

¹³ А. Л. Помаза-Пономаренко, *Методологія дослідження проблеми забезпечення державою гідного рівня життя в регіонах і їх безпеки* [Дата завантаження: 17.06.2017] http://el-zbirn-du.at.ua/2016_2/24.pdf.

¹⁴ Ю. М. Харазішвілі, Є. В. Дронь, *Прогнозування індикаторів, порогових значень та рівня економічної безпеки України у середньостроковій перспективі*. Київ: 2014.

якісний рівень життя населення незалежно від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз. Характерно, що Ю. Харазішвілі та Є. Дронь¹⁵, так само як і Мінекономрозвитку, наполягають на тому, що головним критерієм є рівень життя населення. При такому трактуванні соціальної безпеки запропонована система її індикаторів відповідає своєму призначенню, тобто дійсно відображає рівень життя населення.

Дослідник Л. Ільчук трактує соціальну безпеку як стан захищеності соціальних інтересів і соціальних потреб особи, суспільства, держави від впливу на них внутрішніх і зовнішніх загроз в межах визначених граничних (порогових чи критичних) значень, які можуть становити загрозу національній безпеці країни¹⁶. Відповідно, він пропонує власний набір з 19 індикаторів, згрупованих у п'ять блоків: соціально-трудова відносина, демографічний, соціального розшарування, соціальний захист, безпека життя. Їх аналіз дозволяє зробити висновок, що набір індикаторів соціальної безпеки залежить, насамперед, від авторського її трактування й обґрунтування. Погоджуємося із Є. Грінченко та М. Грінченко¹⁷, що останній процес на практиці відбувається без належного наукового підґрунтя та прогнозування наслідків, реальних і потенційних загроз. На нашу думку, це вкрай вагомий аспект у вітчизняній теорії та практики дослідження соціальної безпеки, оскільки від її стану залежить цілісність і стійкість функціонування та розвитку соціуму в цілому, забезпечення захисту життєво важливих інтересів його членів. Це якість соціальних відносин, що характеризується наданням будь-якому члену суспільства можливості реалізувати свій внутрішній потенціал, перебуваючи поза загрозою соціальної та фізичної деградації, навіть при зниженні рівня і якості життя.

4. Фактори впливу та методологічні принципи оцінювання соціальної безпеки

---

¹⁵ Там само.

¹⁶ Л. Ільчук, *Методологія розрахунків показників соціальної безпеки*. Київ: 2014.

¹⁷ Є. М. Грінченко, М. А. Грінченко, *Технологія довгострокового прогнозування при управлінні розвитком регіональних макроекономічних систем на основі імітаційної моделі*, «Вісник Національного університету цивільного захисту України (Серія: Державне управління)» nr 1(6) 2017.

Виступаючи складною багаторівневою соціальною системою, соціальна безпека, формується в межах об'єктивного процесу, як під прямим, так і опосередкованим впливом значної кількості факторів. Тому в основі об'єктивної оцінки соціальної безпеки держави та її регіонів варто застосовувати процедуру індикативного аналізу.

Виходячи з методології наукового аналізу, найбільш прийнятними принципами побудови системи індикаторів соціальної безпеки видаються такі:

об'єктивність;

практичність;

комплексність, тобто можливість поєднувати та відображати всі аспекти соціальної безпеки;

наскрізність подання, що враховує необхідність визначення соціальної безпеки за рівнями (державний і регіональний);

однозначність інтерпретації для прийняття управлінських рішень щодо знешкодження (мінімізації впливу) загроз;

прозорість, простота і зрозумілість;

можливість кількісного відображення й орієнтація на систему показників національної і регіональної статистики;

репрезентативність для міжнародних та міжрегіональних порівнянь.

З огляду на принципову різницю між традиційним та альтернативним трактуванням соціальної безпеки, групи індикаторів для них мають бути різними. Проте це зовсім не означає, що один і той самий індикатор не може входити до складу іншої групи, але вони не повинні бути абсолютно тотожними.

На вітчизняних теренах склалася ситуація, за якої відсутня система індикаторів, що могли б використовуватися для адекватної й ефективної оцінки рівня соціальної безпеки як у традиційному, так й в альтернативному розумінні цього терміна, хоча потреба в них є очевидною та беззаперечною з огляду на забезпечення сталого розвитку вітчизняного суспільства. Тому актуальним сьогодення є питання обґрунтування комплексу показників, необхідних для оцінювання рівня соціальної безпеки України та регіонів.

Аналіз наукових напрацювань прибічників традиційного розуміння сутності соціальної безпеки (як відсутності загроз для здоров'я та життя

людини) дозволяє стверджувати, що для її кількісного виміру доцільно використовувати індикатори, які характеризують п'ять векторів соціального розвитку, а саме:

- соціально-економічний,
- соціально-екологічний,
- безпеку для здоров'я,
- соціально-особистий;
- соціально-демографічний.

Принагідно відзначимо, що для розрахунку значень індикаторів за означеними напрямками доцільно використовувати такі показники:

- для соціально-економічної компоненти – кількість громадян з доходом нижче прожиткового мінімуму;
- для соціально-екологічної компоненти – кількість захворювань та смертей внаслідок дії п'яти видів загроз (радіаційне та хімічне забруднення, геомагнітне та електромагнітне випромінювання, застосування біотехнологій);
- для безпеки для здоров'я – кількість захворювань і смертей внаслідок «звичайних причин» (за винятком складових, що обліковуються у складі соціально-екологічної та соціально-особистої компонент);
- для соціально-особистої компоненти – кількість захворювань та смертей внаслідок дії чотирьох видів загроз (природні та техногенні аварії та катастрофи, нещасні випадки на виробництві, в побуті, та дорожньо-транспортні пригоди, насильницькі злочини та інші види насильства);
- для соціально-демографічної компоненти – кількість народжених, вмерлих, емігрантів та іммігрантів.

Разом із тим, в альтернативному розумінні під соціальною безпекою мають на увазі відсутність загроз національній безпеці з боку власних громадян. Згідно із Законом України «Про основи національної безпеки України»¹⁸ (далі – Закон), такими загрозами слід уважати наявні та потенційно можливі явища та чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України. При цьому національні інтереси – життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності

---

¹⁸ Про основи національної безпеки України [Дата завантаження: 17.06.2017] <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.

українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток.

Згідно зі статтею 7 Закону ¹⁹ загрозами національним інтересам і національній безпеці України у соціальній та гуманітарній сферах вважається таке:

- невідповідність програм реформування економіки країни і результатів їх здійснення визначеним соціальним пріоритетам;
- неефективність державної політики щодо підвищення трудових доходів громадян, подолання бідності та збалансування продуктивної зайнятості працездатного населення;
- криза системи охорони здоров'я і соціального захисту населення і, як наслідок, небезпечне погіршення стану здоров'я населення; поширення наркоманії, алкоголізму, соціальних хвороб;
- загострення демографічної кризи;
- зниження можливостей здобуття якісної освіти представниками бідних прошарків суспільства;
- прояви моральної та духовної деградації суспільства;
- зростання дитячої та підліткової безпритульності, бродяжництва тощо.

Очевидно, що вищенаведені загрози цілком відповідають сутності та наповненню соціальної безпеки в традиційному розумінні. Натомість у Законі жодним чином не згадується слово «протест», тоді як згідно з альтернативним підходом під загрозами соціальній безпеці розуміють, насамперед, усвідомлені протестні дії громадян. Протестні акції безпосередньо пов'язані із суспільною напруженістю. Цей термін через свою розмитість та невизначеність вартий окремого обговорення.

Сьогодні соціальну напруженість визначають як психічний стан соціуму, що виникає у відповідь на екстремальні ситуації; особливий стан (групи, спільноти, суспільства, населення тощо), або рівень задоволення / незадоволення як реакцію на певні суспільні процеси.

---

¹⁹ Там само.

Учений В. Узунов ²⁰ визначає перелік чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, які впливають на соціальну напруженість. На його погляд, до основних чинників внутрішнього середовища належать: незадоволеність основних життєвих потреб; недовіра до влади; почуття депресії, відчаю. До чинників зовнішнього середовища віднесено безробіття; інфляцію; майнову диференціацію суспільства; мілітаризацію економіки; екологічні проблеми; порушення прав людини; зниження рівня життя; погіршення медичних послуг; зниження соціального забезпечення; міжетнічні проблеми.

З таким підходом важко не погодитися, оскільки всі вищенаведені чинники дійсно можуть впливати на рівень соціальної напруженості. Саме тому переважна більшість дослідників в якості індикаторів соціальної напруженості розглядають так чи інакше оброблені кількісні показники вищенаведених чинників: безробіття, інфляцію, рівень життя тощо. Такий підхід цілком прийнятний у випадку, коли досліджується соціальна напруженість як окрема самодостатня науково-практична категорія. Однак для цілей цього дослідження цей підхід не є прийнятним з наступної причини. Соціальну безпеку трактують як відсутність загроз національній безпеці, а загрозу національній безпеці становлять не «перед» настрої в суспільстві, а конкретні протестні дії, щоправда продиктовані цими «перед» настроями. Усі вищенаведені чинники можуть зумовити протестні дії, а можуть і не зумовити. На цьому етапі дослідження ми не ставимо завдання визначити причинно-наслідковий зв'язок між чинниками та діями. Обмежимося лише констатацією факту: якщо дії виникають, то вони завжди є наслідком чинників. Проте якщо мають місце чинники, вони не завжди тягнуть за собою дії. До того ж, навіть якщо людина під час соціологічного опитування декларує готовність до протестних акцій, це не є гарантією, що така її позиція втілиться в певну дію. Участь у конкретних акціях протесту багато в чому є похідною від загальної емоційної атмосфери, що домінує у суспільстві.

Оцінка рівня соціальної безпеки через протестні дії, на думку деяких

---

²⁰ В. В. Узунов, *Оцінка і діагностика соціальної напруги в державних цільових програмах* [Дата завантаження: 16.06.2017] www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?.

дослідників ²¹, є не зовсім коректною, і певним чином вони мають рацію. Проте, з точки зору нашого завдання – дослідити зв'язок соціальної та національної безпеки – вважаємо такий підхід цілком прийнятним.

Зазвичай використовують такі показники соціальної напруженості:

- кількість протестних акцій;
- масовість;
- тривалість;
- форма (вид) протестних акцій;
- законність;
- стихійність.

Варто відзначити, що кількість протестних акцій є найбільш наочним показником соціальної напруженості. До того ж цей показник є таким, що виключає (із деякими застереженнями) подвійне трактування, тобто є найбільш визначеним та інформативним для цілей кількісного виміру. Варто стверджувати, що кількість протестних акцій є самостійним ознакоутворюючим показником.

Масовість протестних акцій також є вкрай важливим орієнтиром, проте похідним від самої акції, оскільки це лише одна з її характеристик, хоча й дуже важлива.

Щодо тривалості протестних акцій, то їх початок можна визначити досить чітко, тоді як момент закінчення – не завжди. Як й у випадку з масовістю, може виникнути необхідність усереднення, особливо коли йдеться про несанкціоновані форми протесту.

Форма проведення протестних акцій є доволі важливим показником, який характеризується значним розмаїттям. Важливість цього показника (форма проведення протестних акцій) визначається, насамперед, ступенем їх загрози для влади. Дійсно, за своїм впливом особисте звернення громадян до представників органів влади зі скаргами є незрівнянно менш дієвим, ніж незаконний страйк. Отже, як і масовість і тривалість, форма протесту може бути врахована через ваговий коефіцієнт, що віддзеркалює ступень її небезпеки для стабільності суспільства.

---

²¹ Там само.

Висновки

Соціальна стабільність необхідна для проведення організаційно-структурних й економічних державних реформ, що може забезпечуватися за умови збільшення частки та переважання в суспільстві середнього класу. Його соціальна роль – бути своєрідним стабілізатором у соціальному та державному механізмі.

Рівні доходів населення, а точніше їх межі, у кожній країні світу свої, і вони рухливі. На останнє впливає соціально-економічна ситуація в державі, національні стандарти споживання, а також державно-політичні рішення й установки. У цьому контексті глобалізація економічних і соціальних зв'язків об'єктивно зумовлює необхідність підтримки соціальної згуртованості. Саме на неї було звернуто увагу учасниками 53–MSC у контексті забезпечення та гарантування безпечного соціально-економічного розвитку. Вона, з одного боку, є категорією ідеального порядку. А з другого – метою, якої не можна миттєво досягти, але до якої формальним і неформальним інституціям слід максимально прагнути, дотримуючись принципів легітимності, ефективності, прозорості, підзвітності та верховенства права. Указані особливості соціальної згуртованості будуть більш детально розкриті в межах наших подальших наукових досліджень, присвячених аналізу закордонного досвіду реалізації державної соціальної політики та підтримки системи безпеки.

Під час дослідження з'ясовано, що набір індикаторів соціальної безпеки здебільшого залежить від авторського трактування її сутності. При цьому наразі відсутня система індикаторів, які могли б використовуватись для адекватної й ефективної оцінки рівня соціальної безпеки як в традиційному, так і в альтернативному розумінні цього терміну. Разом із тим, потреба в них є очевидною та безспірною, зважаючи на важливість забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку українського суспільства. З позицій системного підходу, вважаємо, що соціальна безпека держави та регіонів має бути активною, комплексною, безперервною, універсальною, цілеспрямованою, конкретною та надійною.

Під час дослідження було встановлено, що, виходячи з альтернативного розуміння сутності соціальної безпеки як відсутності загроз

національній безпеці з боку власних громадян, для її кількісного виміру доцільно використовувати індикатор, який враховує кількість протестних акцій з поправкою на вагові коефіцієнти, що віддзеркалюють їх (акцій) масовість, тривалість та ступінь небезпеки для суспільств.

Визначено, що залежно від завдання дослідження кількість індикаторів (у традиційному розумінні) може бути зведена до чотирьох, а само до: відсотка населення за межею бідності, узагальнених індикаторів захворюваності, смертності, відношення приросту населення до смертності.

Обидва види соціальних загроз (відповідно до традиційного й альтернативного підходів) тісно пов'язані один з одним, при цьому один породжує інший, утворюючи замкнене коло, тому так важливо досліджувати їх у комплексі.

Бібліографія

Льчук Л., *Методологія розрахунків показників соціальної безпеки*. Київ: 2014

Галушко О. В., *Глобальна прагматизація міжнародних відносин у викликах сучасної демократії*. [Дата завантаження: 17.06.2017] <http://dspace.nbuiv.gov.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/58936/04-Galushko.pdf?sequence=1>

Грінченко Є. М., Грінченко М. А., *Технологія довгострокового прогнозування при управлінні розвитком регіональних макроекономічних систем на основі імітаційної моделі*, «Вісник Національного університету цивільного захисту України (Серія: Державне управління)» nr 1(6) 2017

Как Украина осваивает миллиардные китайские кредиты: энергетика, АПК и строительство. [Дата звернення: 17.06.2017] <http://www.segodnya.ua/economics/enews/kak-ukraina-osvaivaet-kitayskie-kredity-energetika-apk-i-stroitelstvo-695114.html>

Конституція України [Дата завантаження: 17.06.2017] <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page2>

Марушевський Г. Б., *Національні цілі збалансованого розвитку як важлива складова стратегічного рівня державного управління*, «Інвестиції: практика та досвід» nr 9 2016

Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджені Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277 [Дата завантаження: 15.06.2017] <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=MetodichniRekomendatsii>

Помаза-Пономаренко А. Л., *Методологія дослідження проблеми забезпечення державою гідного рівня життя в регіонах і їх безпеки* [Дата завантаження: 17.06.2017] http://el-zbirn-du.at.ua/2016_2/24.pdf

Помаза-Пономаренко А. Л., Луценко Т. О., *Політика європейської інтеграції : конспект лекцій*. Харків: 2016

Про основи національної безпеки України [Дата завантаження: 17.06.2017] <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/964-15>

Харазішвілі Ю. М., Дронь Є. В., *Прогнозування індикаторів, порогових значень та рівня економічної безпеки України у середньостроковій перспективі*. Київ: 2014

Узунов В. В., *Оцінка і діагностика соціальної напруги в державних цільових програмах* [Дата завантаження: 16.06.2017] www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?

Munich Security Report 2017 «Post-Truth, Post-West, Post-Order?». [date of loading: 15.06.2017] <https://www.securityconference.de/en/discussion/munich-security-report/munich-security-report-2017/>

53RD MUNICH SECURITY CONFERENCE: NEW ACCENTS IN SOCIAL SECURITY DEVELOPMENT

Summary

The article analyses of key directions of the forming security system, which determine on 53 Munich Security Conference. This analysis of said directions allowed the systemic approach to the research of methods and resources of the state regional policy of Ukraine from the its safety perspective. The social security of the state and regions must be active, universal and goal-oriented, as well as continuously evaluation with the help of indicative analysis is proved from the positions of the system approach.

Keywords: 53rd Munich Security Conference, public administration, monitoring, social factors, risks, sustainable development.

Streszczenie

У статті проаналізовано пріоритетні напрями формування системи безпеки, визначені на 53 Мюнхенській конференції з питань безпеки. Дослідження цих пріоритетів дозволило системно підійти до визначення засобів, необхідних для реалізації державної політики України із позиції її соціальної безпеки. З позиції системного підходу, доведено, що соціальна безпека держави і регіонів повинна бути активною, універсальною і цілеспрямованою, оцінюватися безперервно, комплексно і за допомогою індикативного аналізу.

Słowa kluczowe: 53 konferencja bezpieczeństwa w Monachium, administracja publiczna, monitoring, czynniki społeczne, zagrożenia, zrównoważony rozwój.